

Na motivy krajevých povídaček napsal Libor Kvapil

BUBÁCI Z ÚSOVSKA

Na motivy krajevých povídaček napsal Libor Kvapil

ÚVOD

Nad Mohelnicí, za řekou Moravou, tam, kde dávají lišky dobrou noc, se zvedá Úsovská vrchovina, které vévodí skalnaté Bradlo přezdívané Moravský Blaník. Srdcem oné vrchoviny, po němž nese jméno, je město Úsov, kde kdysi nechal král postavit velkolepý hrad, který páni později přestavěli na zámek. Je to kouzelné místo osázené malebnými vesničkami, tajemnými skalisky, kopci zarostlými do lesů a údolíčky ovoněnými loukami.

Dřív, když ještě nebyla televize ani internet, se lidé víc scházeli a vyprávěli si příběhy. Každý kout v Úsově, každá okolní vesnička, lesy, louky, kopečky, doliny i skaliska tu měly svou vlastní pohádku a každá událost, co se tu stala, svou vlastní povídku.

Třeba o robotě, o té si tu lidé povídali hodně, protože se jim přičila. Robotovat totiž znamenalo pracovat zdarma několik dnů v týdnu od svítání do soumraku na panském. A na Úsovsku, když byl ještě kraj kolem majetkem šlechty a jejich panství spravovali hejtmani ze zámku s dráby, bývala robota tak tvrdá, že na ni místní složili i písničku.

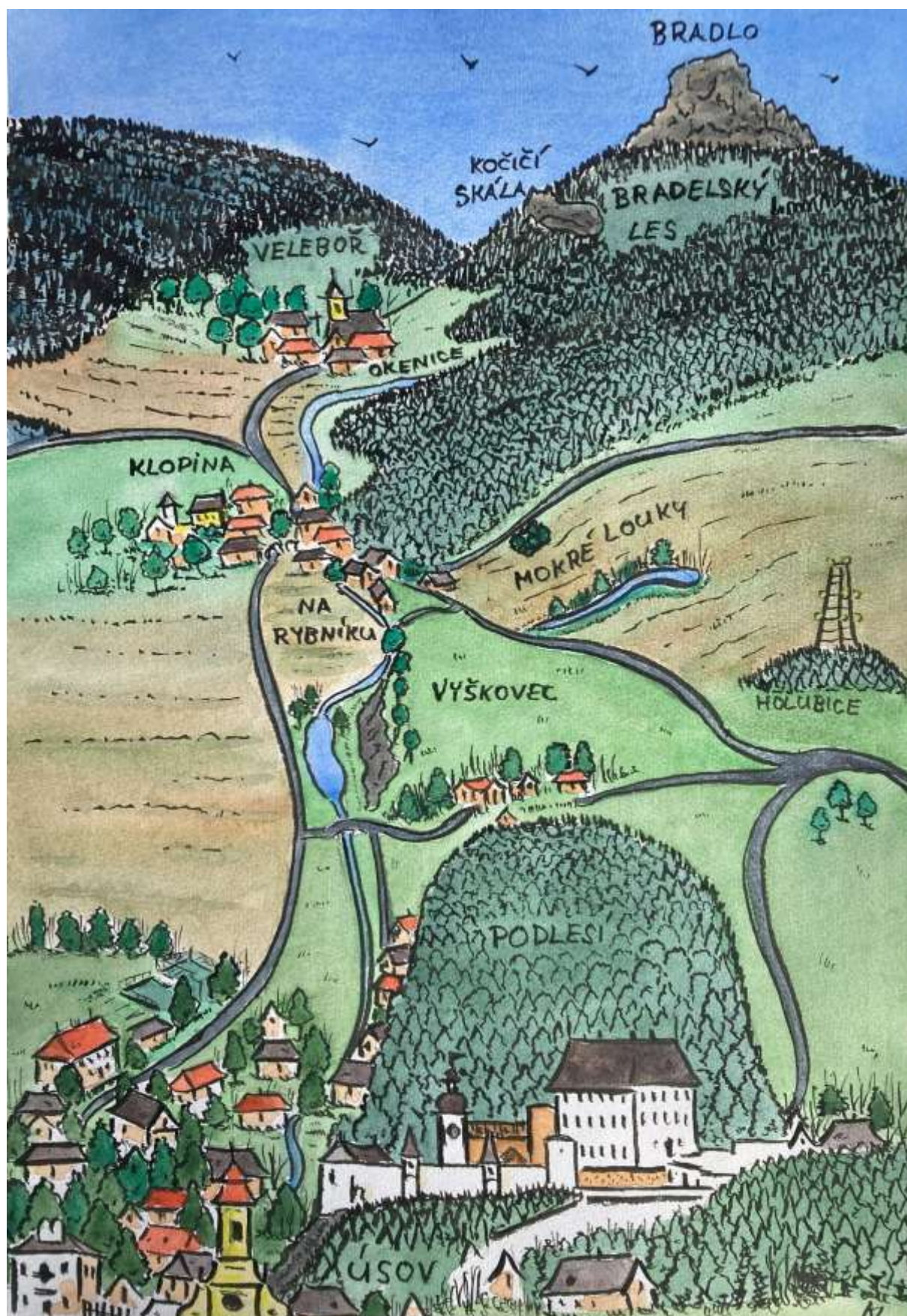
Úsovští páni jsou marcipáni!

Nejvíce si ale zdejší lidé povídali o bubácích. Na ty se tu dřív dalo natrefit na každém rohu.

Nevěříte?

No tak poslouchejte. Povyprávím vám o těch, které byste dřív potkali na cestě vedoucí od zámku v Úsově, přes Klopínu do Bradelského lesa nad Veleboří.

ZÁMECKÝ KOCOUR

Spravoval kdysi Úsovský zámek jakýsi purkrabí. Byl to chlap zlý, lakomec lakomá, co všechny kolem sdíral z kůže, jen aby měl on. Miloval bohatství tak, že byl pro něho schopný všeho. Dokonce se prý proto, aby ho získal víc, měnil ve velikého šedivého kocoura. Jak k tomu kouzlu přišel se nevědělo. Snad si ho koupil, nebo spíš ukradl, nějakému zdejšímu čaroději.

Noc co noc chodil purkrabí v podobě kocoura na Kočičí skálu tyčící se v Bradelském lese nad Veleboří. Tam se za ním jako omámené stahovaly všechny kočky z okolí. Poslouchaly ho na slovo a nosily mu ke skále zlato, co kradly lidem. Jednou si prý u Kočičí skály na toho velikého šedivce počkala jakási stařena, které odloudil milované kotě. Aby ho získala zpět, polila kocoura svěcenou vodou, ten zlostně zamňoukal a rozplynul se jako pára nad hrncem.

Od té noci, co se to stalo, už purkrabího nikdy nikdo neviděl. Ráno na zámku po něm prý služební našli ležet na jeho posteli jen velikou, šedou kočičí kůži.

DUCH

Úsovský zámek má jednu velikou zvláštnost. Stačí k němu přijít zezadu a jako kouzlem se přímo před vašima očima změní v prastarý hrad s hlubokými příkopy zarostlými do temného lesíka zvaného Podlesí. Mám to tam rád a občas se pod těmi věžemi spojenými hradbou projdu. Připadám si jako ve středověké pohádce.

Dnes je tam příjemně, ale dřív, obzvlášť pak za větrné noci, jste tam člověka nedostali ani párem koní. Strašil tam totiž duch!

Bloudil pod hradbami, hlídal své peníze, co tam měl zakopané, naříkal, křičel a zaháněl každého, kdo se tam ukázal. Ten duch prý býval kdysi, když byl ještě zámek hradem, tuze bohatý lichvář obviněný z kradení peněz a napomáhání husitům. Na místě, kde se zjevoval, ho ze strachu zabil a i s jeho penězi zakopal úsovský hejtman. Ti dva byli tajní společníci a hejtman nechtěl, aby se na to přišlo. Pán hradu byl totiž zapřísáhlý katolík a nechával každého přívržence husitů bez milosti popravit.

VLKODLAK

Dnes je kolem Úsova bezpečno a na procházku si tu můžete vyjít i v noci.

Kdysi tomu tak ale nebylo.

V době, kdy ještě namísto městečka stávaly pod hradem osady Úsov, Zámecká obec, Pančava a lidově pojmenovaná židovská Kýla, tu totiž řádil vlkodlak. Ve dne to byl uhlíř, chlap prostoduchý, neškodný, neschopný rozeznat dobro od zla. Ale v noci, když byl měsíc v úplňku, se měnil v zuřivou krvelačnou zrůdu. Židé vyprávěli, že uhlíře ve vlkodlaka proměnil satan Kategor. Jedné noci mu prý vytrhl srdce z hrudi, zakopal ho v lese a poté mu dal své vlastní plné zla.

Trvalo dlouhá léta, než se našel někdo, kdo se mu odvážil postavit.

Byl to rabi Moše, který si na vlkodlaka počíhal o sobotním úplňku, kdy zlé mocnosti nemají sílu. Povídá se, že proti němu použil mocné světelné znamení. To vzplanulo rabimu na čele a spálilo vlkodlaka na popel.

ČARODĚJNICE

Jen pár kroků od Úsova se na půl cesty do Klopiny zvedá kopec zvaný Vyškovec. Poznáte ho tak, že je směrem k silnici zarostlý do řídkého hájku borovic a zakončený strmou skálou, pod kterou se zrcadlí hladina klopinského rybníka. Dříve se na Vyškovci pásly ovce a pasáčci hráli na píšťalky. Celý rok se tam dalo ve dne v noci beze strachu chodit. Jen o Filipojakubské noci, kdy byly čarodějnice nejmocnější, se na Vyškovci nebylo radno zdržovat.

Lidé se tehdy zavírali doma a dávali za okna březové větvičky, aby za nimi čarodějnice nemohly. Když nastala Filipojakubská noc, zvedl se v kraji vítr, nebem létaly blesky, padaly kroupy a čarodějnice rozpoutaly mumraj. Lezly do stavení, kde lidé na větvičky zapomněly, kradly tam od pecí hřebly s pometly, sedaly na ně a volaly:

„Hot sem, čihi tam – zpříma ven komínem!“

Poté na nich odlétaly na Vyškovec, Bradlo a Hradisko v Doubravě, kde sněmovaly a divoce tancovaly s čerty. Každého, kdo si té noci nedal pozor a šel kolem Vyškovce, čarodějnice chytily a buď si ho osedlaly jako koně anebo ho utancovaly k smrti.

VODNÍK

Hned za Úsovem se pod Vyškovcem u silnice do Klopiny zrcadlí hladina rybníku. Za tím rybníkem je pole přiléhající ze dvou stran k vesnici Klopíně. Říká se mu Na rybníku, protože kdysi hodně dávno nebyl rybník, tam kde je dnes, ale právě vedle na tom poli.

Bydlel v něm vodník.

Byl to takový malý zelený chlapík se žabí pusou a sumčím knírem, co rád sedával ve vrbách. Kdo ho neznal, měl ho za dobráka. Místní o něm ale věděli své a měli se před ním na pozoru. Byl to totiž hajdalák, vlezlá, zákeřná, se kterým si nebylo radno zahrávat. Chodil po vesnici, jako by mu patřila, lezl bez dovolení lidem do dvorů, na ohništi si u nich opékal

ryby a všechny tam falešně obehřával v kartách.

Klopinským to vadilo. Zpočátku mu domlouvali, ale on neposlouchal.

A tak se proti němu spojili.

Vlákali ho na dvůr jednoho sedláka, tam mu hřebíky šosy k lavičce přitloukli a zbyli ho tak, až z něho šupiny lítaly. Vodník se kroutil a škrábal jako pes. Pak zařval, šosy přibité k lavici utrl a utekl do rybníka.

Od té doby se sice už v Klopíně neukázal, ale pokoj lidem nedal. Číhal na ně v rákosí a mstivě topil každého, kdo se k rybníku přiblížil. A zbavit se ho nešlo. Lidé na něho líčili pasti, ale on se už podruhé chytit nenechal a vždycky je přechytračil. Teprve až když rybník zrušili a začali ho zahazovat, tak prý vodníka viděli, jak si osedlal skokana jako koně a odskákal na něm směrem k Polici.

PROKLETÍ HAVÍŘI

Když půjdete od Úsova pěšinou kolem rybníku pod Vyškovcem směrem zezadu ke Klopíně, dojdete na rozcestí, kterému se říká mokré louky. Poznat jde to místo lehce. Je to do polí zasazený bahnitý jazyk, v jehož středu se v trávě a rákosí ukrývá malý potůček s tůň. Dnes je to tam bezpečné, ale dřív, obzvláště v noci, se tam nedoporučovalo chodit. Každou chvíli se tam rozlévala mlha, hustá jako smetana, a v ní poletovala hejna malých světýlek.

Povídalo se o nich, že to byly duše havířů, co tu dřív dolovali rudu. Rychle prý z darů země zbohatli, srdce jim zpychla a oni ve své nadutosti urazili ducha země. Ten za to havíře proklel, zalil jim šachty vodou a do jednoho je v nich utopil. Od té doby zbyla z šachet tůň a kolem ní poletovaly loukou po nocích duše havířů v podobě světýlek. Aby havíři své duše z prokletí vysvobodili, pomáhali každému, kdo tam v noci zabloudil a v pokoře čekali, zda jim za to některý z nich poděkuje.

Mělo to ale háček.

Světýlka tam totiž hlídal rarach. Někteří říkali, že to byl čert, jiní zase, že skřítek, lump škaredá, divoká, co tuze rád strašil. Pokaždé, když světýlka nějakému člověku pomohla, provedl rarach takovou lotrovinu, že dotyčný namísto poděkování zasakroval a s hrůzou z louky utekl. Ten lump se totiž dokázal proměňovat. Jednou běhal loukou v podobě velikého černého chundelatého psiska. Tahal ocas po zemi, tlamu měl plnou tesáků a kapky krve na čenichu. Jindy měl podobu černého chlapa s fedrpušem na klobouku a ohnivým bičem. Nejčastěji a nejraději se tam ale brodil bahniskem plným pijavic v podobě děsivého černého hřebce. Oči mu lezly z důlků a na lalůčcích mu visely černé zmijs s rudě žhnoucíma očima. Ohon měl žhavý a když s ním šlehl, létaly z něho jiskry.

Rarach se s lidmi nemazal. Každého, kdo se jeho strašení nebál nebo se ho odvážil provokovat, zahubil a jeho tělo zohavil k nepoznání.

FAJERMON

Slyšeli jste někdy o fajermonovi? To byla veliká ohnivá koule, prokletá duše chlapa, který za života nečestně uorával sousedovi z pole.

Kdysi, obzvlášť v zimě, jste mohli fajermona potkat na cestě vedoucí z Úsova přes Klopínu do Veleboře. Nebezpečný ale nebyl. Když jste nechtěli, tak si vás nevšímal, chvíli kolem vás chodil a pak se z ničeho nic ztratil. Když jste ho ale požádali, aby vám posvítil na cestu, pokorně vás doprovodil až domů.

Do chalupy chodit nesměl, protože by ji spálil.

Stál pokorně u dveří a čekal, jestli mu za jeho pomoc poděkujete. Nevyžadoval to, byla to jen a jen vaše volba. Když jste poděkovali a navíc uhodli, na jak dlouho byl za uorávání pole odsouzen bloudit po nocích světem, vysvobodili jste ho z jeho prokletí. Když jste ale nepoděkovali anebo neuhodli, utekl s pláčem pryč.

ČERTI

„Jo, jo, d'as je d'as a není s ním špás!“ říkávalo se kolem Úsova o čertech. Joj, co ti tam všechno natropili, to si nedokážete představit.

Jeden se tam prý vsadil s kýmsi v nebi, že přes noc postaví hrad a bude s ním hotov dřív, než za úsvitu zakokrhá kohout. Aby vyhrál, vychytrale před západem slunce, vykupoval v kraji od lidí kohouty. Jenže jedna stařena ze samoty mu svého kohouta zapřela, protože to byl její jediný společník. No a ten její kohout zapříčinil, že čert sázku prohrál. Jak ten tehdy zuřil se nedá slovy popsat.

Dalšího čerta zase vyvolali chlapi kdesi mezi Úsovem a Klopinou, když tam v noci hlídali ovocný sad. Mysleli si, že od něho vyloudí pytel peněz. Jenže když se před nimi zjevil, dostali strach. Byl to totiž ohava chlupatá, ocasatá, rohatá, se žhavýma očima a kozí bradkou. Chlapi z něho měli tak nahnáno, že na pytel peněz dočista zapomněli a snažili se ho odehnat. Jenže to neměli dělat. Čert se rozzuřil, zařval a přivolal víchru, který zničil celou alej i s úrodou ovoce.

Čerti hlídali i poklad ukrytý u pramene Okenice, který vyvěrá v lese za Veleboří. Jednou jim ho tam prý chtěl kdosi z místních sebrat. Jenže sotva se u pramene sklonil a ruku k pokladu natáhl, čerti ho lapli a zmlátili jako žito.

No a aby toho nebylo málo, tak čert je i odpovědný za vznik Bradla, nejvyššího skaliska v kraji. ten čert chtěl kdysi navštívit nebe. Aby to dokázal, nosil z okolí do Bradelského lesa balvany a stavěl z nich na jeho vrcholu mohutné schody. Pánbůh byl však tenkrát na stráž u Nebeské brány a když mezi mraky schody zahlédl, rozmetl je blesky. Od těch dob se povídá, že kapradím a mechem obrostlé kameny, které se povalují na každém kroku v lese, spolu se skálou Bradlo uprostřed, jsou to jediné, co z Čertových schodů zbylo.

SVATOJÁNŠTÍ DRACI

Na dohled od Úsova, jen kousíček za Klopinou, je do údolí zasazená vesnička Veleboř. Hned na začátku tam stojí kaplička. Když si proti dveřím kapličky stoupnete čelem, uvidíte za vši stoupat zalesněný hřbet. Říká se mu Bradelský les a je to místo opředené mnoha pohádkami i děsivými zkazkami. V jeho hlubině vládne ticho prosycené jemnými zvuky přírody. Rozlehlý les je tam místy tak hustý, až zahaluje slunce. V tom příšeří nerostou keře ani tráva a na zemi leží silná podestýlka z jehličí. Jinde zase stromy řídnou, slunce postupně proniká štěrbinami mezi kmeny ve slabých zlatavých proudech a příjemně hřejí. Kam jen oko dohlédne, je tam země posetá balvany všemožných rozměrů i tvarů a skaliska, kterým na samém vrcholu zalesněného hřbetu vévodí Bradlo.

Ten, kdo měl kuráž a nebál se chodit za tmy lesem, se tam dřív vydával o Svatojánské noci, kdy kvetlo kapradí. Květ kapradí překrásně zářil a byl kouzelný. Kdo ho vlastnil, neměl do smrti o nic nouzi. Získat ho však nebylo snadné a šlo přitom o život. Hlídali ho totiž hadi. Nejhorší z nich byli ti dvanáctiletí, protože měli moc se té noci měnit v děsivé okřídlené Svatojánské draky. Tiše číhali na stromech nebo poletovali lesem a šlehali ohně po každém, kdo na květ kapradí sáhl.

HADÍ KRÁL

Skála Bradlo je nejvýše položeným místem Úsovské vrchoviny.

Vypravuje se, že skála vždy na Veliký pátek otevře vchod do podzemí, kde je ukrytý veliký čertí poklad. Každý, kdo si tam pro něho toho dne půjde, se musí mít na pozoru. Žije tam totiž obří had.

Kdysi to prý býval král, do něhož se zamilovala čarodějka. On však její lásku neopětoval. Čarodějka se proto z pomsty spolčila se sousedním králem a vyvolala válku, ve které prohrál. Zničila jeho zemi, pobořila mu hrad a jeho samotného zaklela do podoby obřího hada s korunou na hlavě. Od těch dob jako hadí král vládne hadům, v podzemí pod Bradlem hlídá čertí poklad a hubí každého, kdo se tam odváží. Vidět v lese ho lze na svátek Božího těla. Ten den se vysouká puklinami na povrch, odloží svou korunu a koupe se v nedaleké studánce.

Podle místních dokáže hadímu králi navrátit lidskou podobu jen dívka a to tak, že mu sebere korunu, zabalí ji do vysvěceného lněného šátku, který sama vyrobí, zlatník z koruny monstranci zhotoví, kněz do ní při mši svčenu hostii uloží a křížem přežehná.

Vysvobozování je to nelehké, a proto se to dodnes žádné dívce nepodařilo.

ZÁVĚR

Jo jo, tak jste to sami slyšeli. Dřív bylo kolem Úsova bubáků jako smetí a natrefit se na ně dalo na každém rohu.

Tak až třeba někdy nebudete vědět, kam na výlet a budete chtít, můžete se podívat v Úsově na zámek, projít se po místech, kde bylo možné bubáky potkat a stejně tak jako zdejší lidé kdysi si tam o nich vyprávět.

INSPIROVÁNO:

Knižní vydání:

- F. Poštulka: Pověsti ze severní Moravy, vydáno 1897;
B. Tříška: Zlomky z Klopiny, Vodník, Moravský sever, 1905;
B. Tříška: Zlomky z Klopiny, Světýlka, Moravský sever, 1905;
K. Sonntag: Uničovsko v minulosti a dnes, 1928;
E. Stoklas: Kytíčka pověstí z Litovelska, 1929;
P. Klapil, Čtyřicet písniček z Uničovska, 1987, písnička Hósovští páni upravena, krácen;
V. A. Polák: Bílá paní z ghetta, 1996;
M. Kubíček: Hornohanácké pohádky a pověsti, 1997;
J. Lolek: Paměti z mého života I., 2018.

Psané kroniky:

- J. Lolek: Kronika panství úsovského, 1915;
Kneiblova Hradečanská kronika, po roce 1945(kronika Nová Hradečná);
K. Sládek: Pamětní kniha obce Kamenná, 1949;
S. Makas: Z minulosti města Úsova I-III., 1962-1972;

Obsah

.....	1
ÚVOD	4
ZÁMECKÝ KOCOUR	7
DUCH.....	8
VLKODLAK.....	9
ČARODĚJNICE	10
VODNÍK.....	11
PROKLETÍ HAVÍŘI	12
FAJERMON	13
ČERTI.....	14
SVATOJÁNŠTÍ DRACI	15
HADÍ KRÁL	16
ZÁVĚR.....	17
INSPIROVÁNO:	18

